

el màxim nombre de variants d'un mateix topònim, especialment les més antigues, tal com va fer el gran mestre Joan Coromines² que inclou els topònims dels territoris avui catalanoparlants, i, per al País Valencià, la mateixa Dra. Barceló en una obra pionera que va guanyar el Premi d'assaig «Vicent Boix» de l'Ajuntament de Xàtiva l'any 1982, totalment exhaurida des de fa temps.³

En aquesta ocasió, el recull de les formes antigues no hi figura i el lector, arabista o no, podria tenir dubtes raonables sobre la veracitat de les propostes si no conegués l'autoritat de Carme Barceló en onomàstica àrab medieval. Aquest seria el cas, per exemple, del mallorquí *So n'Obra*, de Porreres, que figura com a derivat de l'àrab *šanawbara*, amb significat de 'pi [vernet]'. Si es desconeix que aquest topònim és un fals 'Son' basat en el nom d'una alqueria islàmica documentada en el segle XIII, estranyarà que s'aparti de la resta de topònims balearics iniciats per 'So' o 'Son' i pels quals Coromines proposa l'ètim romanç resultat de la contracció *ço d'en* com a indicatiu d'«allò d'en...». És a dir, que en aquest cas hauria convingut l'explicació de perquè el seu nom medieval —*Senobia* o *Senobra*—⁴ ha sofert aquest canvi cap a l'actual *So n'Obra* i com el va fer des del pretès *Šanawbara* d'època andalusina fins a les dues grafies suara esmentades en què figura en època ja cristiana.

Un altre exemple pel qual aniria bé conèixer-ne l'argumentació és el cas dels topònims *Maimó* (els Ports, el Camp del Túria i l'Alacantí), que l'autora diu derivats de *maymûn*, amb significat de 'mona', i que classifica entre els que al·ludeixen a la fauna «encara que corresponguin a la presència d'animals que avui hagin desaparegut de la zona». Donada la poca simpatia —per no dir rebuig— que els musulmans senten pels simis, sembla més plausible que els esmentats noms de lloc tinguin per ètim l'antropònim molt corrent a l'onomàstica islàmica de *Maymûn*, que significa 'feliç' i que es posa precisament i eufemísticament per tal de contrarestar la mala astrugància atribuïda per l'islam a aquests animals.

Al meu entendre, també constitueix un inconvenient el fet que no s'assenyalin en l'edició els números dels capítols en cada pàgina, fet que dificulta la ràpida consulta dels topònims indexats, que venen indicats per l'anotació del capítol i del paràgraf on són tractats i no pas per la pàgina corresponent. Potser també haguera sigut útil per als no arabistes incloure en la bibliografia citada l'obra bàsica per al lèxic de Federico Corriente sobre dialectes andalusins.⁵

Tot plegat, les mancances són molt minses en comparar-les amb la vàlua de tota l'obra, un dels principals encerts de la qual radica en el fet d'haver-hi inclòs l'estudi de topònims d'altres països de la Mediterrània⁶ que ajuden a interpretar noms de lloc comuns a les àrees lingüístiques de l'àrab i del romanç. No puc més que recomanar aquesta obra, felicitar la seva autora i desitjar que Bromera, quan calgui, en faci una segona edició.

Dolors BRAMON
Universitat de Barcelona

BELLVESER, Ricard (ed.) (2010): *La poesia d'Ausiàs March i el seu temps*. València: Institució Alfons el Magnànim, 378 p.

En un text que serveix d'introducció al ric volum que conté les actes del Congrés Internacional organitzat i celebrat a València, del 8 al 12 de setembre de 2009, en el 550è aniversari de la mort d'Ausiàs March, Ricard Bellveser, coordinador general, ens explica el projecte científic del congrés, que

2. Vegeu, especialment, *Onomasticon Cataloniae*, 9 vols., Barcelona: Curial-La Caixa, 1989-1997.

3. *Toponímia aràbiga del País Valencià, alqueries i castells*, Xàtiva: Ajuntament de Xàtiva, 1982.

4. Vegeu Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Porreres en el segle XIII*, Palma de Mallorca: Caixa d'Estalvis de les Balears, 1974.

5. Federico CORRIENTE, *A Dictionary of Andalusí Arabic*, Leiden-New York-Köln: Brill, 1997.

6. Vegeu Cosme AGUILÓ, «Punts de suport centremediterranis i Nord-Africans per a la toponímia balearica», *Estudis Romànics*, 30, 2008, p. 255-261.

consistia a estudiar la personalitat d'Ausiàs March des de cinc angles essencials, «el poètic, humà, cavalleresc, econòmic i històric» (p. 7). Van intervenir disset investigadors, tots ben coneguts per llurs recerques sobre l'obra i l'època del poeta valencià. Ricard Bellveser els presenta successivament, de manera precisa i exhaustiva, sense oblidar cap activitat o publicació i no deixa mai de mencionar els premis o distincions atorgats per entitats espanyoles o estrangeres. Aquestes actes resulten d'un «esforç intel·lectual» (p. 22) i, segons Bellveser, aquest llibre queda a l'abast dels investigadors i també dels «curiosos». Amb això coincidim perquè les disset comunicacions són totes apassionants, pel tema tractat i per la claredat de l'expressió. És un treball original que ens permet d'aprofundir la nostra lectura de March, que rectifica alguns punts de vista, proposant noves interpretacions o pistes de recerca sense pretendre arribar mai a una solució definitiva, el que ens sembla oportú i coherent perquè no acabarem mai amb l'obra marquiana, com tampoc amb la dels grans poetes que han resistit el pas del temps, i només cal citar Petrarca o Villon.

En el seu discurs inaugural (p. 23-26), Robert Archer afirma, de seguida, que la seva intervenció serà «breu i concisa» (p. 23), però en poc espai aconsegueix fer proposicions essencials, no sols en el marc del congrés sinó de cara al futur, per a fer avançar la recerca sobre March. Segons ell, «no sempre s'aprecia a l'estranger la importància fonamental de la seva identitat valenciana, que era total i definidora» (p. 24). Els 17 ponents estudiaran doncs «la valencianitat del fenomen ausiasmarquià» (p. 24), però seria indispensable que hi hagués, després del col·loqui, un esforç de part d'equips d'investigadors per a abordar d'altres problemes relatius a l'obra de March. S'haurien d'informatitzar els documents relatius a la vida del poeta i també caldria fer recerques sobre el palau del Reial i la cort. Archer suggereix la creació, a València, d'un Centre d'Estudis Marquians. Estem convençuts que els nombrosos col·legues que es dediquen, des de fa temps, a l'estudi de March, estaran plenament d'acord amb aquesta proposició.

Potser afegirem aquí algunes reflexions en total harmonia amb el discurs de Robert Archer. En efecte, si hem d'insistir en la valencianitat de March, també hem de situar el poeta dins el context més ample d'Europa i creiem indispensable la participació dels col·legues de literatura comparada. Ausiàs és el més gran poeta del segle xv, però per què? Hem de veure de quina manera el llenguatge inventa un pensament que sobreviurà al temps: això vol dir que hem d'analitzar encara més els enunciats i l'enunciació, les estructures dels poemes, la mètrica i especialment la funció dels accents, l'evolució del personatge poemàtic a través de l'obra, els motius, les formes i la lògica del jo.

A més a més, si existeixen des del segle xvi moltes traduccions de poemes de March, hauríem de realitzar ara la traducció de l'obra completa a diverses llengües, però aquesta tasca, molt difícil i complicada, ja que volem recrear el fet poètic sense sacrificar mai el significat ni adoptar un llenguatge arcaïtzant, exigiria la intervenció d'un equip de traductors tan competents com animats, ben conscients dels obstacles que hauran de sorgir i decidits a traduir els 128 poemes sense cap excepció.

Si tornem al Congrés de 2009, veiem que s'ha respectat en la publicació de les actes l'ordre de presentació de les comunicacions, en funció del programa establert pel Comitè Científic. El primer dia, 9 de setembre, es va estudiar el *Context Històric Cultural de l'Època*. La comunicació de Jaume Torró Torrent s'intitula: «La cort literària d'Alfons el Magnànim» (p. 27-39). És un model de rigor i d'erudició. En primer lloc l'investigador analitza «L'herència i la política dels reis i els infants d'Aragó» (p. 27-33), després es refereix a «Les Corts de l'hereu d'Aragó» (p. 34-36) i, per fi, a «La cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols» (p. 36-39). Molt aclaridora la conclusió que diu així: «Alfons i els seus germans promogueren com llurs avantpassats aragonesos el conreu de la poesia en la cort, i com ells feren de la lírica un signe d'identitat de la família, de la noblesa i del cavaller: la poesia omplia els ocis de la cort i educava i estructurava honors, amistats, lleialtats i desavinences.» (p. 38).

El text de Júlia Butinyà, «L'humanisme a la Corona d'Aragó» (p. 41-62) és també d'una excepcional riquesa. Amb elegància i precisió la investigadora comenta les obres literàries catalanes del segle xv, però sempre en funció d'una problemàtica central, la de l'Humanisme catalanoaragonès. «Per tot això, paga la pena que treballem per a rescatar l'Humanisme, que resulta ser una peça que fa d'anel·la i, sense desmesurar-lo, cal desxifrar el seu joc com a baula.» (p. 57).

El mateix dia va intervenir Felipe Garín amb una comunicació sobre «Ausiàs March (1400-1459). El arte mediterráneo de su tiempo» (p. 63-68). Es tracta d'una reflexió brillant i molt suggeridora, no desproveïda d'humor, sobre l'art a València durant el segle xv, els monuments i la pintura tals com els va veure possiblement el poeta: «Todo esto pudo ser o tal vez no así exactamente, pero permítasenos esa licencia al haber enfocado la ponencia —desde luego nunca frívolamente— de cómo pudo ser el arte y la cultura contemporánea de nuestro inolvidable Ausiàs March. A él posiblemente le hubiera divertido.» (p. 68).

La comunicació de Manuel Ruzafa García, «L'entorn mudèjar d'Ausiàs March» (p. 69-86), que va acompanyada de notes bibliogràfiques on figuren els nombrosos treballs de l'investigador sobre els mudèjars, constitueix una remarcable aportació al coneixement del context viscut per Ausiàs March. Tenim aquí una visió exacta del món mudèjar, sense cap tòpic idealitzador. Aquest article ens ha entusiasmat pels seus continguts, pel mètode tan rigorós i estricte. Correspon perfectament al projecte inicial de l'estudiós: «la qual cosa tractarem de fer d'una manera senzilla, breu i clara, encara que també científica.» (p. 69).

El primer dia es va acabar amb una conferència d'Eduard Mira: «Ausiàs March i la geopolítica del seu temps» (p. 87-99). El gran investigador fa remarcar que la poesia de March és «intimista» i conté poques al·lusions als esdeveniments polítics de l'època, però està convençut que March coneixia perfectament «els grans afers de la política exterior». Eduard Mira analitza cinc mots mencionats en els poemes: «Flandes», «Alemanya», «Nàpols», un rei de Franca i un rei de Xipre «dels noms dels quals no dóna cap raó.» (p. 87). Gràcies a l'estudi d'Eduard Mira, s'aclareix del tot el sentit d'algunes referències que fins ara havien suscitat la perplexitat dels lectors i a vegades nombrosos contrasentits.

El segon dia, dijous 10 de setembre de 2009, va ser consagrat a «l'entorn del personatge» (p. 89). La conferència de Ferran Garcia-Oliver, «Ma llengua té la vida e la mort». Del poema a la biografia en Ausiàs Marc» (p. 101-113), ha estat extreta del seu llibre *Ausiàs Marc* (València, Publicacions de la Universitat de València, 2009), com diu ell mateix en la primera nota. Subtil i perspicaç, l'historiador manté que March és «un home de l'Europa del segle xv. Home i cultura van lligats fermament en Ausiàs Marc...» (p. 101). S'han d'estudiar els lligams entre la poesia i la biografia. F. Garcia-Oliver demostra amb intel·ligència i finor que en l'amor marquès predominen les ficcions d'un «sistema literari del qual no pot escapar ni el mateix Ausiàs Marc, un poeta rabiosament original com ell.» (p. 103). Però afegeix que «allò que importa és la figura poètica.» (p.109). F. Garcia-Oliver escriu magníficament i en aquest text podríem assenyalar diverses formulacions que renoven del tot la nostra visió de l'home-poeta: «De fet, ell es fa portaveu d'un inconscient col·lectiu que intueix la fi d'una pretèrita època falaguera.» (p. 109-110).

Immediatament després va parlar Jorge Sáiz de «La carrera militar y el linaje de Ausiàs March» (p. 115-134). La seva comunicació, al mateix temps clara, precisa i densa, ens permet de comprendre millor l'itinerari del poeta, la seva activitat militar, la funció de *falconer major de casa del senyor rey* i les rasons familiars i sensorials que el va allunyar d'un «futuro prometedor» (p. 132). Totalment d'acord amb Robert Archer, conclou Jorge Sáiz dient: «Apartado de la vida cortesana y militar de su tiempo, Ausiàs se refugiará en la poesía. Y no se trata de un mero entretenimiento: [...] no en vano la poesía siempre había sido una actividad tradicionalmente cortesana y nobiliaria (Archer, 2009: 46-47).» (p. 133).

Autor de cinquanta llibres de tema jurídic, degà honorari del Col·legi Notarial de València, Vicente L. Simó Santonja va presentar una comunicació intitolada: «Análisis jurídico de las últimas voluntades de Ausiàs March» (p. 135-167). Es tracta d'un estudi magistral sobre els dos testaments, un codicil i l'inventari de béns d'Ausiàs March. Les últimes disposicions del poeta són formalment perfectes, i el notari, Berenguer Cardona, «supo cumplir toda la legalidad vigente del esquema documental, incluida la pulcritud de las notas respectivas» (p. 165). Vicente L. Simó Santonja demostra que s'han d'evitar fórmules discutibles com «tuvo cinco hijos bastardos», ja que «el propio testador diferencia bastardos-naturales» (p. 165). El testament ens permet de saber quins eren els amics i veïns, però l'investigador pensa que és possible anar més lluny sobre l'inventari i també planteja el problema no resolt de la «riquesa» de March: «¿Cuál era pues el patrimonio que Ausiàs March dejó en herencia?» (p. 167).

Arribem a la comunicació d'Antoni Ferrando, «Observacions sobre la llengua d'Ausiàs March» (p. 169-229). Es tracta d'un treball de seixanta pàgines, remarcable com tots els articles i llibres que fa el nostre col·lega, ben estructurat, escrit de manera elegant i clara, amb rigor i precisió. Hi trobem respostes a diverses qüestions essencials que es refereixen totes a la llengua de March. Antoni Ferrando presenta de seguida els seus objectius i veiem que no eludeix cap dificultat: «Ens proposem examinar o revisar algunes qüestions relatives al nom, la pàtria i la denominació de la llengua d'Ausiàs March, a la percepció lingüística i ideològica de la seva obra al llarg de la història, a la singularitat lingüística i mètrica de les seves poesies i les possibles causes del seu abandonament de l'occità trobadoresc.» (p. 169). Tots els investigadors que vulguin escriure sobre la poètica marquiàna hauran de llegir aquesta comunicació de Ferrando, no sols en funció de totes les novetats que conté sinó per a veure com van lligats aquí un enorme saber lingüístic i una reflexió crítica sempre personal, lògica i deductiva. Hem admirat tot el treball però són excepcionals la seqüència n. 3 dedicada al discurs sobre la suposada obscuritat de March (p. 193-201) —millor seria, diu Ferrando, parlar de «singularitat lingüística» (p. 201)—, també la seqüència n. 5, consagrada a la llengua i a la mètrica de la poesia d'Ausiàs March (p. 206-222). A propòsit de la renúncia de March a l'occità (n. 6), Antoni Ferrando examina diverses interpretacions, prou conegudes, subratllant els punts positius, però també els punts discutibles, negatius o insuficients. Ho fa de manera serena i rigorosa, conclouent així: «En tot cas, correspon a March el protagonisme d'un canvi històric en la nostra història literària.» (p. 226).

El tercer dia del col·loqui es va estudiar la dimensió literària i filològica de l'obra marquiàna. La comunicació de Francesc J. Gómez, «Unitat i seqüència dels *Cants de mort* d'Ausiàs March» (p. 231-262) ens proposa una lectura totalment nova dels famosos poemes XCII-XCVII. Analitzant els textos amb rigor i precisió, conclou la seva demostració de la manera següent: «És segur, a parer meu, que els «Cants de mort» no admeten pas una lectura seqüencial segons l'*ordo receptus* i que molt difícilment podrien referir-se a la mort de Joana Escorna. Són dues conclusions que considero fermes i que discrepen de les lectures que fins ara havien gaudit de més acceptació.» (p. 259). Segons Francesc J. Gómez, els «Cants de mort» contenen «les etapes successives del dol fins al triomf de l'amor més enllà de la mort.» (p. 259), en conformitat amb la tradició consolatòria.

Ens sedueix molt el text de Marion Coderch: «Lleixau a mi acompanyat a amor» (LIII, 30): l'amant, la dama i l'amor a la lírica d'Ausiàs March» (p. 263-283) perquè és un estudi ben estructurat, precís i rigorós sobre el tractament innovador de l'amor en els poemes de March. La investigadora justifica tots els elements de la seva argumentació, fundant-se sempre en la lletra del text. Estudia successivament: «Ausiàs March i les dones» (p. 264-267), «La dama com a excepció: la lloança en grau extrem» (p. 267-270), «La dama morta, figura digna de l'amor espiritual» (p. 270-273), «Els fantasmes dels defectes de la dama» (p. 273-275), «Els defectes de la dama, confirmats» (p. 275-279), «L'amant, la dama i l'amor: una relació a tres bandes» (p. 279-283).

La comunicació de Vicent Josep Escartí està dedicada a «Les edicions cinccentistes d'Ausiàs March: la via d'accés a Castellà» (p. 285-310). Hi trobem una presentació molt detallada dels «editors i traductors» —és essencial l'aportació de Baltasar de Román, igualment la de Jorge de Montemayor— i, en una segona seqüència, «Edicions i poetes», l'investigador demostra clarament la influència de March sobre la poesia castellana del segle XVI, Boscà, Garcilaso de la Vega, Diego Hurtado de Mendoza, Gutierre de Cetina. Vicent Josep Escartí es refereix a tots els qui han treballat sobre aquest tema, A. Pagès, Martí de Riquer i K. Mc Nerney. Gràcies a les traduccions castellanes va perdurar «la veu del genial poeta valencià» (p. 310), l'obra del qual suscita sempre fructuoses recerques com les de Vicent Josep Escartí.

Intervé després Dominique de Courcelles; la seva comunicació s'intitula: «De l'élaboration d'un «je» poétique dans la première moitié du xvème siècle. Essai de littérature comparée: Ausiàs March entre Charles d'Orléans et François Villon» (p. 311-325). Brillant i subtil, aquest estudi ens permet de veure algunes similituds i també discrepàncies entre els tres grans poetes, dos francesos i un valencià, igualment universals. Només es podria afegir una bibliografia crítica on figurarien alguns treballs referents al jo poètic marquià.

La comunicació de Vicent Martines, un dels més fecunds investigadors marquians d'avui, es refereix a: «Ausiàs March i les traduccions» (p. 327-347). Veiem que la traducció «ha estat companya de les poesies» de March; accedim a un panorama traductològic fins al Projecte IVITRA (p. 331-335): hi figuren l'alemany, l'anglès, l'espanyol, el francès —s'ha mencionat la traducció de Patrick Gifreu— l'hongarès, l'italià, el llatí, el neerlandès, el rus i el txec. Per fi Vicent Martines presenta el projecte IVITRA i el llibre que en resulta, també publicat el 2009, Edicions Alfons el Magnànim, del que hem parlat en una altra recensió. Només podem felicitar el nostre col·lega per la seva feina que ha permès l'edició de vuit poemes de March en 25 llengües.

Gran especialista en literatura i cultura llatines, Marco Antonio Coronel Ramos estudia «Els Cants de mort d'Ausiàs March en la versió de Vicent Mariner.» (p. 349-371). L'examen dels textos traduïts al llatí és remarcable pel seu rigor i sempre s'acompanya d'una reflexió exigent sobre el sentit d'aquestes traduccions i sobre les opcions del traductor. La conclusió és lluminosa: «Mariner, doncs, és l'autor de l'Ausiàs barroc, un Ausiàs pròpiament filòsof. Aquesta traducció és un bon lloc per estudiar la llengua catalana al segle XVII, les tècniques de traducció humanístiques i la tradició i transmissió de l'obra ausiasmarquiana, situant-la dins la història literària europea i analitzant-la des de les coordenades de la literatura neollatina i des de l'influx que aquesta exerceix sobre les literatures vernacles» (p. 369-370).

L'última comunicació presentada durant el Congrés és la de Juan Antonio Icardo, sobre «La presència de Aristóteles en Ausiàs March» (p. 373-378). Consisteix en un comentari crític sobre les recerques consagrades a la dimensió aristotèlica —real o suposada— del poeta valencià. Amb lucidesa i de manera molt personal, l'investigador analitza diverses interpretacions, suggerint també la possibilitat d'un debat contradictori.

Així s'acaba el Congrés de 2009, celebrat en l'Aula Magna de la Universitat de València. Hem insistit en l'excel·lència dels textos presents per tots els especialistes de March, en l'originalitat de les perspectives metodològiques, en la veritable novetat de l'aportació científica d'aquest col·loqui. Farem una darrera pregunta: quan es retrobaran els ausiasmarquians i on? El 2012, farà cent anys que Amédée Pagès va publicar *Ausiàs March et ses prédécesseurs* (Paris, Bibliothèque de l'École des Hautes Études, 1912): és la prova d'una extraordinària vitalitat de la recerca internacional sobre el gran poeta valencià, que hauria de desenvolupar-se encara en el futur.

Marie-Claire ZIMMERMANN

Institut d'Estudis Catalans

Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona

BELLVESER, Ricard / SANTONJA, Gonzalo (ed.) (2010): *Cançoners del Magnànim 2009. En homenatge a Ausiàs March*. València: Institució Alfons el Magnànim, 223 p.

Aquest modern *Cançoners* és inseparable del llibre que conté les actes d'un col·loqui que es va celebrar a València el 2009 i que està publicat amb el títol de *La poesia d'Ausiàs March i el seu temps*. La Institució Alfons el Magnànim s'ha encarregat de la publicació d'aquests dos volums el 2010 i el resultat ens sembla molt original. En efecte, com ho expliquen els dos editors, durant el Congrés «es van organitzar recitals poètics en homenatge a March» (p. 7) en els que van intervenir alguns poetes dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó, també representants del «costat italià napolità» (p. 7) i autors «del que un dia fou Al Andalus» (p. 8). No cal dir que la presència dels poetes valencians era essencial i sabem que es van fer d'altres lectures després del Congrés, «en diferents fòrums amb una nombrosa participació.» (p. 7).

Aquest *Cançoners del Magnànim 2009* no és una antologia poètica perquè no s'ha fet a partir d'un tema unitari, ni és tampoc un llibre sobre Ausiàs March. És una mena de «florilegi» (p. 9), «un inventari que fa memòria d'un fet concret en unes circumstàncies singulars» (p. 9-10). Per cert ens falten la